

SZALAI ATTILA

Nagyboldogasszony napja 1982-ben Varsó mellett

Visztulai Csoda évfordulója. 1920. augusztus 15-én a közel egy hónapja folyamatosan hátráló lengyel hadsereg sikeres ellentámadásba lendült, és Varsó alatt tönkverte Tuhacsevszkij elbizakodott bolsevik hordáját, amely a „versailles-i fattyú” Lengyelországot eltiporva Rosa Luxemburg csókjaiért igyekezett volna Berlinbe, s tán meg sem állt volna az Atlanti-óceánig. A katonák oldalán fegyvert fogott civilek is harcoltak a fővárosért – diákok, középiskolások, cserkészek, papok, mindenki, még a munkások is, akik nem kértek a szovjet paradicsomból. A legvéresebb harcok a mai városközponttól mintegy harminc kilométerre keletre fekvő Radzimin-Ossów vonalon bontakoztak ki. Mindkét helységben temető és emlékmű idézi a hősi halottakat.

A háborújával magára maradt, alig-alig konszolidálódott, 124 éves felosztottságból éppen hogy csak magához tért Lengyelország, amely nem egészen két éve tért vissza önálló államalakulatként Európa térképére, sehonnét sem kapott elegendő segítséget. Az antant ugyan biztosította számára a szuverén létet, Versailles, ami nekünk, magyaroknak nemzeti tragédiát jelentett, a lengyeleknek a szabadságot hozta el.

A nagyhatalmak azonban nehezen viselték, hogy Varsónak az idegen kezek rajzolta határokkal kapcsolatban megvoltak a maga elképzelései. Szilézia felosztása, Cieszyn (České Tešín) lengyel vagy cseh volta, kijárat a Balti-tengerre (Gdańsk), a Bug mint határfolyó keleten (lord Curzon buggyant agyszüleménye), Litvánia egy részének és Lwównak (Lembergnek) a hovatartozása, az önálló Ukrajna támogatása, a bolsevisták elleni fehér intervenciókkal (Wrangel, Kolcsak) való együttműködés – hogy csak néhányat soroljunk elő –, mind e kérdésekben volt a lengyeleknek különvéleménye. Az angolok és a franciák felhúzták az orrukat, amiért a „lázongó, anarchista és hálátlan” lengyelek nem hagyták magukat irányítani általuk. S mint rendesen, nem értettek semmit, nem is akartak megérteni semmit. A „művelt Nyugat” által felrajzolt Lengyelországban nem volt nagyipar, Szilézia egy részét többségében lengyelek lakták, s persze, hogy igényt tartottak rá. Cieszyn is az ipara, bányászata miatt kellett, de ott is a lakosság fele lengyel volt. Kijárat a tengerre – nem kell magyarázni mit jelent legalább egy rövid kikötőpart. Lwów a lengyeleknek olyasvalami, mint nekünk Kolozsvár. Wilno (Vilnius, Vilna) – hát, ez zűrös kérdés: a lengyelek a régi nemesi Rzeczpospolitában, amelyet „két nemzet köztársaságának” neveztek Litvánia történelmi fővárosát mintegy második fővárosuknak tartották Krakkó, majd Varsó mellett. De az önállóvá vált Litvánia is jogosan formált rá igényt. Az antant határozott állásfoglalása ellenére Piłsudski, aki maga is e környékről származott, vértelen, de erőszakos katonai puccsal tette a magáévá, és eszében sem volt lemondani róla. A Bug vonala aztán végképp elfogadhatatlan

Részlet Szalai Attila *Lengyelországi napló* munkacímű készülő könyvéből.

volt a lengyeleknek, hiszen a történelmi Lengyelország messze túlnyújtózott rajta. Önálló Ukrajnát pedig azért akartak, mert tudva tudták: egy 50–70 milliós ország leszakadása Moszkváról úgy meggyengíti az oroszokat, hogy többé nem veszélyeztethetik nyugati szomszédjaikat. Igen ám, de a szövetségesek s főként az angolok által támogatott Wrangel hallani sem akart független Ukrajnáról, de még Lengyelország szuverenitásának kérdését is akkor tűzte volna csak napirendre, ha leveri a bolsevikokat, és visszaállítja a megreformált, de mégis régi mintájú hatalmat Pétervároton és Moszkvában. Érthető, ha Piłsudski került vele az együttműködést.

Az antant végül csak ímmel-ámmal szállított fegyvereket a bolsevikokkal élet-halál harcot vívó Lengyelországnak. Mi több, azt sem volt képes elérni – nem akarásnak nyögés a vége! –, hogy elhárítsa az akadályokat, ha más segíteni akar. Így például a Kun Béla-féle vörös terrort megélt Magyarország ezrével küldött volna önkénteseket a Visztula-menti háborúba, de a szövetségesek megtiltották. Próbált segíteni másképp, de a csepeli Weiss Mannfréd gyárban készült Mannlicher karabélyokat, 22 millió töltényt, egyebeket Varsó felé szállító szerelvényeket a cseh és szlovák vasúti munkások feltartóztatták, és a kisantant Prágájának „nem voltak eszközei” a szállítmány felszabadításához. Londonnak és Párizsnak meg Prága seggbe rúgásához „nem voltak eszközei”. Végül augusztus 13-án mégis tovább indulhattak a vonatok kerülő úton, részben román területen át. Az utolsó pillanatban érkezett meg 70 vagon katonai szállítmány a Varsó alatti Skierniewicébe, ahol rohamtempóban megkezdődött a kirakodás. Így történhetett, hogy augusztus 15-én Radzyminnél és Ossównál „Weiss Mannfréd, Csepel” feliratú ládákból osztották a lőszert a lengyel katonáknak, hogy bolsi zászlókat és mundérokot lyuggassanak velük. Vajon hányan tudják ma Magyarországon, hogy így részünk volt abban a csodában, ami a Visztulánál történt? S épp azon a napon, amikor Szent István királyunk felajánlotta országát Máriának... Szerte a világon mindössze két ország tartja magát Mária országának – Magyarország és Lengyelország. Nos, igen, a hívő ember számára nincsenek véletlenek!

A Żytnia utcai plébánián akadt a kezembe egy kis szórólap, ami arról tájékoztatott, hogy most, augusztus 15-én, vasárnap délután ötkor az ossówi 1920-as katonai temető frissiben felújított kápolnájának ismételt felszentelése kapcsán kisebb búcsú lesz a nevezetes faluban. Felhívtam Akost, hogy megkérdezzem, mit szólna egy kiránduláshoz. Alig kezdtem azonban beszélni az eseményről, amikor a szavamba vágott, s érdemben folytatta – ők is tudtak már róla.

Krystyna, Ula, Ákos, a Maziarski-házaspár, Karesz és jómagam két autóval vágunk neki.

Radzymin. Varsó felől érkeve az első, ami feltűnik, jobb kéz felől a temető. Fehérre meszelt, boltíves kapubejárat, emléktáblákkal. Odabent kápolna. A főbejáratú út kezdetén kétoldalt hatalmas, kőpárkánnyal övezett négyzetek, egy-egy arányos, tartózkodó kivitelű kereszttel – az ismeretlen hősök emlékére. Nagyjából ennyi, amit most szemre vételezünk. A további nézelődést más alkalomra halasztjuk: halottak napja, mindenszentek vagy november 11-e...¹

Ossów felé kacskaringózva háromszor is eltévedünk, így aztán fél hat felé jár, mire meglátjuk a falu határát jelző táblát. A zászlódíszeket már messzebről. Haladunk a fő-

¹ Lengyelország egyik nemzeti ünnepe, a függetlenség visszaszerzésének a napja 1918-ban.

utcán. Cikk-cakkban kihúzott zsinórokon színes, háromszögletű zászlócskák az út fölött faluhosszat. A házak ablaka, kerítése, de még a pajták, istállók, sufnik fala is pántlikás, csokros, szentképes díszben. Némelyik ház udvarán három-négy méteres feszület, talpzata virágerdőben. Itt-ott rögtönzött házi oltár csipkével leterített hokedlin, sámlyn, fejőszéken, malteros ládán, kispadon. Gyertyák és mécsesek, java részük ég is, de nem igen látni a lángjukat a még délután is szikrázó augusztusi verőfényben. Gyakori a kisebb-nagyobb „Fekete Mária”, a csestochowai kegykép különböző technikával készült másolata. Egyes otthonokban a tisztaszoba utcára nyíló ablakában. Míg a csatamező kápolnájához vezető földutat elérjük, kétszer is átível fölöttünk zsenge ágakból és virágszálakból font transzparens, „Üdvözlégy, főtisztelendő atyánk!” felirattal. Törjük a fejünket: csak nem Glemp bíboros prímás avatja föl a kápolnát? De hisz a szórólapon nem szerepelt a neve! Mindegy, elkéstünk, gyerünk parkolót keresni, hagyjuk itt a kocsit, lehet, hogy beljebb már nem lesz semmi hely!

A mise kezdetét ugyan valóban elmulasztottuk, de a szentbeszédre már odaérünk. A puha, homokos, süppedős földút egy patak fölött ácsolt fahídon vezet a kápolna felé. Autók és autók mindenütt, legalább háromszáz kocsi, az árokparton, mezőszélen. Szeke-rek, lovas kordék, földíszített fogatok, friss lócitrom szaga, fényesre kefélt paripák, a tiszta szerszámzaton elcsúszik a napfény. Ünneplőbe öltözött embertömeg. Rendőrt alig látni. Legalábbis egyenruhást. Egy kék URH-s Zsuk lapul az út menti fák árnyékában, később feltűnik egy háromtagú járőr is. Ha hétköznapi mundérban volnának, nem lógnának úgy ki a búcsújárók közül. De ezek gyakorlóba vannak pakolva, pisztoly az oldalukon, AK-47-es a vállukon. Védősisakjukat a kezükben lóbálják, a másokban rádióte-lefont szorongatnak. Izzadnak rendesen – nem ver az Isten bottal! Asszonyok, gyerekek, cserzett arcú, ráncos nyakú parasztemberek, lezseren, de ünnepien öltözött városiak folyják körül a zomós² őröt, mint patak a követ, megvetően méregetve verejtékes pofájukat. Sűrű a vonulók sora, de a rendőröktől mégis mindenki legalább egy méter távolságot tart, mintha valami ragályban szenvednének. Az undort és megvetést érzik az egyenruhások is: lesunyit fejfel haladnak, szemük idegesen vibrál.

Hallgatjuk a szentbeszédet. A frissen meszelt kápolna körül állunk a tömegben. A pap hangját a templomocska külső falán és a közeli fákon elhelyezett hangszórók közvetítik. Fehér kápolna a hirtelenzöld mezőn, körülötte ligetes erdő. S halljuk, hogy bizony piros volt ez a föld, amelyen állunk, ahol a környező fák nőttek. Piros volt a mező, amelyről évről évre gabonát arat a nép. Hősök véréen nőtt ez a kenyér...

Nagyon érte a pap a lelkek pezsdítését! Szinte érezni, mint pattog az emberek szívé-ről a kéreg. Egyáltalán nem fél, annyi szent! Nem kertel, egyre jobban belelovalja ma-gát, és már a keletről beözönlő barbárságról beszél, a vörös zászlókba öltözött Gonosz-ról. A sátáni hordák elleni szent harcra, amelyben azoknak a vére omlott itt 1920-ban, akiknek a hazaszeretete és a hit adott erőt a harchoz. És, híveim, nem omlott hiába az a vér! Lám, a Gonosz nem tudta legyőzni a nemzetet azóta sem! Mert milyen is az igazi győzelem? Olyan, mint a miénk, testvéreim, hogy most mindannyian itt lehetünk. Az igazi győzelem az, hogy most minden nemzedék itt van, s fejet hajt hős eleinek em-léke előtt, átveszi atyáitól a stafétabotot, s állja a harcot továbbra is, hasonló elszántság-

2 A Jaruzelski-junta rohamrendőrsége.

gal, mint azt ők tették. Hiszen a végső győzelem nem az erőszaké, hanem a kegyeleté, a szelídségé, a szereteté. Imádkozunk, testvéreim, azokért a hősökért, akik hazájuk szeretetével eltelve nem sajnáltak tőle semmit, a saját életüket sem! Könyörögjünk mindazokért, akik most, e percekben is szenvednek hazájuk szeretetéért és nemzetük szabadságáért a börtönökben, az internáló táborokban...

Így fűzte a szót a pap, kipirultak tőle az arcok. Lelki szemeinkkel láttuk Skorupka atyát, a hősi halált halt ifjú papot, aki egy szál kereszttel a kezében vezette itt rohamra a katonákat. Ákos csendesen felmordul mellettem: – Te, képzeld el ezt Magyarországon!

Elképzelem. Először is: hasonló eseményre nem jönne össze ennyi ember. Másodszor: a békepapos magyar egyház az így „lázító” pásztor már régen eltiltotta volna a szolgálatlót, zárdába vagy külföldi misszióra küldte volna. Miféle nép vagyunk mi?! Tegyük egymás mellé 1956 októberét és a fél évvel későbbi május elsejét, amikor százezrek vonultak fel a véreskezű Kádár előtt a Hősök terén! Lengyel jövő van, magyar jövő nincs. De azért imádkozunk érte. Hogy olyanokká legyünk, amilyenek a lengyelek látnak bennünket – szegény, naiv barátainkban ugyanis Báthory, Rákóczi, Kossuth és Petőfi népének képe él rólunk. Nem tudják, hogy a magyarok már csak szív és lélek nélküli viaszfigurák Kádár panoptikumában. Ahol a közönség ostoba arccal tűri, hogy 1848 hősei közé állítsák Kun Béla és Szamuely figuráit és a „felszabadító” szovjet katonákat. A tragikusan giccses pannó neve: „1848–1919–1945 – Forradalmi Ifjúsági Napok”.

Nézegetem a kápolna falán elhelyezett emléktáblákat, s arról álmodom, hogy egyszer ide kellene tenni egyet a magyar segítség felidézésére is. Hogy itt azért csepegi löport szagoltak a megpuccoló vörösök. Istenem, áldott legyen Lengyelország azért, hogy a magyarnak is lehetőséget nyújt a méltó emlékezésre!

A mise végeztével szentáldozás. Sorban állást nem látni. Kiválóan szervezték a dolgot: tíz-tizenöt pap járja a tömeget, s osztja az áldozati ostyát. S a legvégén: „Isten, ki Lengyelhont...” Zeng a régi himnusz. V-re nyitott ujjak erdeje, épp úgy, mint nemrég, a Varsói Felkelés évfordulóján a Powązki temetőben.

Végre közelebb juthatunk a kápolnához. Az épületet övező kert kapuján túl jelképes sírok, s egy jókora emlékoszlop, tetején a legmagasabb lengyel katonai kitüntetés, a Virtuti Military keresztjével és koronás sassal. Az oldalán frissen felújított felirat: „Örök dicsőség és tisztelet azoknak a hősöknek, akik életüket áldozták a hazáért a bolsevik hordákkal vívott élet-halál harcban 1920. augusztus 15-én ezen a helyen.” Alatta nevek és nevek ranggal, beosztással. 1982. augusztus 15-ét írunk, a kommunista Lengyelországban vagyunk, nyolc hónap telt el a hadiállapot bevezetése óta.

Ákos egyik kedvenc bonmot-ját idézi ez alkalomból is: „Mondom, bátyó, a lengyel a nemzetek zsiráfja!” Az aranyköpés abból a viccből ered, amelyben egy paraszt bácsi rácsodálkozik az állatkertben a nyakorjánra, mondván: „Ilyen állat pedig nincs!”

Bent a kápolnában gazdagon díszített oltár, róla sem hiányoznak a nemzeti színek, jelképek. A szentélyben fotó- és képkiallítás a híres ütközetről. Köztük harci jeleneteket ábrázoló romantikus festmények reprodukciói. Az egyik akár egy szentkép: balról üdvözülten elszánt arcú lengyel katonák lendülnek rohamra, törnek előre elesett bajtársaik és ellenségeik testén át, élükön az önkéntes tábori lelkész, Jan Skorupka atyával, aki mindössze 27 évesen, feszületet tartva maga elé, égre emelt szemmel rohan a rosszarcú lumpen pofák, „csillagosok, katonák” szuronyos puskákat markoló sorai felé. A csatater fölött Lengyelország királynője, Szűz Mária lebeg a felhők közt, áldásra emelt karokkal.

Az oltárkő előtt hatalmas gabonakoszorú, kalászközből mesterien font koronás sas terjeszti oltalmazón a szárnyait fölötte, karmos lábainál nemzetiszín szalaggal átkötött friss vekni kenyér. Innen a pap búzás-kenyeres példabeszéde! Hiszen az aratás, az új kenyér ünnepe is a mai nap.

Mozgolódás a hátsó kijáratnál: nem Glemp, hanem Mazóvia püspöke távozik éppen – ezek szerint neki, a bátor szentbeszéd szerzőjének szólt a falubeli transzparenszen az üdvözlő szöveg. Alig csettintem rá a gépet, Ákos oldalba bök:

– Odanézz! Ott, elől! Gyere már, ez örület! – Izgatottan ráncigál el a kápolna falától. Most már látom én is, pár méterre a kápolnakert bejáratától, lovát kantárszáron tartva ott feszít egy valódi 1920-as ulánus. Köddé váló látomásnak vélem, ezért gyors mozdulatokkal, ösztönösen kezelve a gépet igyekszem minél többet megörökíteni a káprázatból.

De kár a sietségért. Az ulánus igazi. Nyolcvan körüli, szikár nagyapó, éles, szép ívű orral, fehér, tömött bajusszal, simára borotvált, pirosposzsgás arccal. Úgy feszül rajta a mundér, mintha ráöntötték volna. Kék szeme fiatalosan csillog a rogiatwka³ ellenzőjének árnyékában. Csukazöld egyenruháján ragyognak a gombok, csizmáján hasra esik a napfény, réz sarkantyú aranyszínben szikráznak. Derék- és antantszíja frissen olajozva, szabályjának hüvelye akár a tükör. Baljában a lova kantárja, jobbában nemzetiszín szalagos pika. Oldalán ezüstveretű térképtáska, áttetsző plasztiklemeze mögött az öregúr 1920-as fényképe látható. Teljes harci díszben van azon is, a mostani valójához képest két lényeges különbséggel: egyrészt nagyon fiatal, másrészt rövid csövű lovassági karabély van a vállán. Az az érzésem támad, hogy a lőfegyverétől sem vált meg, ott búvik az valahol otthon, padláson vagy padló alatt szépen bezsírozva, pár marék töltény társaságában. Láttam én már hasonló dolgokat, például a derék guráloknál, no meg a Mazuri tavaknál...

Felpántlikázva, felnyergelve a lova is, menetkészen. A nyeregkápán kulacs, pokróc, sátorlap. Szépen tartott, jó kondiban levő jószágnak látszik, s úgy ki van pucoválva, hogy fehér kesztyűvel is lehetne simogatni, azon se hagyna piszoknyomot a szőre.

Lelkes tömeg gyűrűzik az öreg harcos körül. Kérdésekkel ostromolják. Kiderül, hogy pontosan ezen a frontszakaszon harcolt 1920-ban, ismer minden házat, fát, bokrot, árkot, ismeri a fél falut, s a falu is őt. Pillanatonként biztatják valamire. „Tata, üljön már föl arra a lóra, hadd lássuk, hogyan kell!” „Hej, apó, aztán hogy is volt az, amikor aprította a bolsikat?”

A zomós járőrnek nyoma sincs. Egy öblös hang pedig rázendít a tiltott „Első brigád”⁴ című lengyel légiós katonanótára. Száz és száz torok követi. Zeng a nóta a kiserdei kápolna körül, s ott feszít közöttük a vén ulánus. Talán ez a nap a legboldogabb az életében. Hatvankét évvel a nagy csata után, a bolsevizmus által végül is leigázott hazában a bolsevikokon aratott egykori győzelmet ünnepelni az övéi közt, azért nem akármilyen élmény! Apák és nagyapák magyarázzák a történelmet még karon ülő gyermekeiknek, unokáiknak. Egymás után kapaszkodnak a kölykök az idősebbek vállára, hogy láthassák a vén obsitost, és izgatottan nyaggassák a szüleiket, hogy is volt akkor? És miért van ma emígy?

3 A hagyományos négyszögletes lengyel katonai főveg.

4 Az első világháborúban Piłsudski által szervezett első katonai alakulatok híres indulója.

Aki nem tudja pontosan, az okosabb szomszédra fülelteti a gyerekét. A mellettem álló negyvenes férfit hallom éppen, amint tíz év körüli fiához beszél: „Jól nézd meg, öcskös, ezt az öregurat, hogy elmondhasd egyszer majd az unokáidnak, hogy te még láttál kilencszázhuszas ulánust!” A srácok veszik a lapot, úgy isszák magukba a hallottakat és látottakat, mintha a hétfejű sárkányról és legyőzőjéről mesélnének nekik.

Újra megbolydul a tömeg. Kiáltásokat hallani: „Gyerünk az emlékműhöz! Jöjjön maga is, bátyám!” Felcsigázottan lépdelünk az emberáradatban. Miféle emlékmű maradt itt? Fürgén ballag az öreg ulánus is, csak úgy peng a sarkantyúja. „Miért nem száll fel, bátya?” „Pattanjon nyeregbe, apó, azt’ vezessen!” Ám a vén harcos nem hajlandó. „Majd amott, az emlékműnél! Majd ott!”

All egy emlékmű a falu közepén is. Gondozott ágyások, virágsorok, a közepén fekete kőlap, rajta obeliszk. Gyanúsán újak látszik. A kőlapon vésett felirat: „Ezen a helyen halt hősi halált Jan Skorupka tábori lelkész őrnagy 1920. augusztus 15-én, rohamra vezetve az egyetemi zászlóalját.”

Az öreg ulánus felpattan – de milyen fürgén! – a lovára, szegletes sapkája helyett rohamsisakot nyom a fejébe, szablyát ránt, és tiszteleg az obeliszk előtt. Pikáján ott a nemzetiszín szalag, sisakján fehéren szikrázik a koronás sas. Odébb léptet, s az útpadkán rövid vágtába ugratja a lovát, pikát szegez, majd robogás közben precízen ledőf vele egy tenyérnyi papírt az ároksparon. A pikát rezegve a földben hagyja, s visszafelé vágtatva huszáros kardforgatást mutat be, egy útszélien árválkodó napraforgó bánja: csak úgy repül le a feje! Vágtában löki hüvelyébe a szablyát, újra fordul, helyből galoppba ugrat megint, s elrobogván a pika mellett, kikapja a földből. Fél kézzel felszedi a szarát, bal csizmája mellé támasztja helyére a pikát, s újra megáll tisztelegni az emlékmű előtt. Óriási ováció kíséri a mutatványát, az emberek alig akarják abbagyni.

Az obeliszk előtt ezalatt öten-hatan fotografáláshoz gyülekeznek. Két deres szakállú, tiszteletre méltó külsejű úriember, egy fiatalabb bajszos úr, valamint két középkorú, szolid eleganciát sugárzó hölgy. A fotográfus gomblyukában Szolidaritás-jelvény. „Mehet!” – szól oda az emlékmű előtt felsorakozott csoportnak, mire azok V-re nyitott ujjukat felemelve, komoly arccal a kamera felé fordulnak. Csetteg a gép jó párszor.

Hamarosan kiderül, hogy az idősebb, deres szakállú úr az emlékmű fundátora. Ötven körüli. Pirosposzgás arcú asszony furakodik hozzájuk, kis jegyzetblokk a kezében.

– Ha szabad volna pár szót...

– Igen?

– Kérem, foglalja össze néhány mondatban ennek a kezdeményezésnek a történetét...

– Melyik lapnak dolgozik, hölgyem?

– Biuletyn Mazowska.⁵

1982 augusztusában vagyunk, a Jaruzelski-féle hadiállapot kellős közepén. És itt, a nyílt utcán, ezrek szeme láttára nyilatkoznak az egyik legnagyobb földalatti újságnak. Vállalva nevet és arcot. Egy olyan emlékmű tövében, amelyről a kommunista hatalom hallani sem akar. S e történelmi esemény hősi halottjának most és itt állított egy magánember egy emlékművet. A lengyelek egyszerűen megdöntötték magukban a rend-

5 A földalatti Szolidaritás egyik illegális sajtóterméke.

szert. Egyszerűen nem vesznek tudomást arról a rendszerről, amely uralkodik, s nem félnek tőle. Ilyen egyszerű képlet ez, véreim, magyar gyávaságok!

Szinte lebegve távoznak Ossóból. Alig érünk ki a Varsó felé vezető útra, Ákos kicsi lánya, a tízéves Ula, aki a Lada hátsó ülésén fészkelődik, és lelkesen magyarázza nekünk az általános iskolás gyerekek rendszerellenes iskolai akciót, hirtelen felkiált: – Odassatok!

Utasaim hátra fordulnak, én meg a visszapillantóba nézek. Mögöttünk egy ideiglenes irányjelző tábla az útpadkába szúrva. Fehér alapon két fekete, kard alakú kereszt – a hősi emlékhelyek országosan ismert lógója – mellette évszám, 1920, alatta pedig nyíl, amely az ossóvi elágazás felé mutat. Ha az erre járók közül valaki esetleg érdeklődne iránta...

Továbbhajtvá felfedezzük, hogy az út, amelyen haladunk, stílusos nevet visel: Vörös Hadsereg útja. Hát, a lengyelek egyszer már megmutatták nekik, merre van a hazafelé. Reméljük, eljön az idő, amikor ismét megteszik. Talán velünk együtt. De ha a kommunista gulyással eltelt véreink nem, mi varsói magyarok, ha megérjük, ott leszünk.

SZALAI ATTILA (1950) diplomata, újságíró. A hetvenes évek végétől 1990-ig élt Lengyelországban.